

**გლობალური კარკო რაჟიმაჟი:
ნოსკონტანური სამართალი და ავტონომიურ საქტორთა
დუალისტური კონსტიტუცია?***

**I. სტანდარტული თეზისები და კონტრთეზისები
გლობალიზაციის შესახებ**

გლობალიზაციის შესახებ მიმდინარე დებატებში სამართალი დამოკიდებულია ეკონომიკურ და პოლიტიკურ განვითარებებზე, რომლებიც ესწრაფვიან დეპოლიტიზაციის, დეცენტრალიზაციისა და დეინდივიდუალიზაციის ახალ მიმართულებებს. მიუხედავად ცალკეული მართებული დაკვირვებისა, მოცემული დებატები ინვესს სამართლის როლის რადიკალურ (პოლიტ-) ეკონომიკურ რედუქციას, რასაც წინამდებარე ნარკვევით მსურს გამოვეხმაურო. ამ მხრივ აუცილებელია შეწინააღმდეგება „მსოფლიო ეკონომიკური სისტემების“ *უოლერსტეინისეულ* მცდარ კონცეფციასთან, რომლის მიხედვითაც გლობალური საზოგადოების ფორმირება, მეტწილად, აღიქმება ეკონომიკური პროცესის სახით.¹ ეკონომიკური გლობალიზაციის პარალელურად სხვა სოციალურ სფეროებში მიმდინარე გლობალიზაციის ავტონომიური პროცესები ასევე სერიოზულ ყურადღებას უნდა იმსახურებდეს. მსგავსი (პოლიტ-) ეკონომიკური რედუქციონიზმის წინააღმდეგ მიმართული პროტესტის შედეგად, პოლიცენტრისტული გლობალიზაციის იდეა დებატების ცალკეულმა მიმდინარეობამ მოიცვა, რომელთა შორისაა: „გლობალური კულტურის“ ნეონსტიტუციონალისტური თეორია, გლობალური სამართლებრივი პლურალიზმის პოსტმოდერნისტული კონცეფცია, გლობალური საზოგადოების დიფერენცირების იდეა და „გლობალური სამოქალაქო საზოგადოების“ სხვადასხვა ვერსია.² ამ პერსპექტივებიდან, სახეზეა თვალსაჩინო მრავალფეროვნება გლობალურ საზოგადოებაში, რომელშიაც, ამავე დროს, საგრძნობი ხდება რეპოლიტიზაციის, რერაციონალიზაციისა და რეინდივიდუა-

* მთარგმნელის შენიშვნა: წინამდებარე ნაშრომი თარგმნილია შემდეგი გამოცემიდან: Teubner, Gunther: „Global Private Regimes: Neo-Spontaneous Law and Dual Constitution of Autonomous Sectors?“, in: Ladeur, Karl-Heinz (ed.): *Public Governance in the Age of Globalization*, Aldershot: Ashgate, 2004: 71-87. მოცემული ნაშრომი გამოქვეყნებულია ასევე გერმანულ, იტალიურ, ფრანგულ, პორტუგალიურ და ესპანურ ენებზე. თარგმანში შენარჩუნებულია ციტირების ავტორისეული სტილი.

¹ Immanuel Wallerstein, *The Capitalist World Economy* (Cambridge: Cambridge University Press, 1979).

² „გლობალური კულტურა“: John Meyer, „World Society and the Nation State“, 103 *American Journal of Sociology*, 144 (1997); „გლობალური სამართლებრივი პლურალიზმი“: Boaventura d. S. Santos, *Toward a New Common Sense: Law, Science and Politics in the Paradigmatic Transition* (New York: Routledge, 1995); Lawrence M. Friedman, „Borders: On the Emerging Sociology of Transnational Law“, 32 *Stanford Journal of International Law*, 65 (1996); „გლობალური საზოგადოება“: Niklas Luhmann, „Der Staat des politischen Systems: Geschichte und Stellung in der Weltgesellschaft“, in Ulrich Beck (Hg.), *Perspektiven der Weltgesellschaft* (Frankfurt: Suhrkamp, 1998), 345-380, 373; „გლობალური სამოქალაქო საზოგადოება“: Martin Shaw, „Die Repräsentation ferner Konflikte und die globale Zivilgesellschaft“, in Ulrich Beck (Hg.), *Perspektiven der Weltgesellschaft* (Frankfurt: Suhrkamp, 1998), 221-255.

ლიზაციისკენ მიმართული ტენდენციები.³ სამართლის გლობალიზაციის ორ სტანდარტულ თეზისს მსურს დაეუპირისპირო ნაკლებად ჩვეული ორი კონტრთეზისი:

- *პირველი სტანდარტული თეზისი*: გლობალიზაცია რელევანტურია სამართლისათვის, რამდენადაც აღმოცენებადი გლობალური ბაზრები ანადგურებენ ნაციონალური პოლიტიკის კონტროლის პოტენციალს და, ამდენად, სამართლებრივი რეგულირების შანსებსაც.

- *პირველი კონტრთეზისი*: გლობალიზაცია წარმოშობს სამართლისთვის უშუალოდ შინაგანად ნიშანდობლივ პრობლემათა რიგს, რომელიც შედგება სამართალწარმოების დომინირებული პროცესების თვითდეკონსტრუქციისაგან.

- *მეორე სტანდარტული თეზისი*: გლობალიზაცია გულისხმობს, რომ სამართლის როლია მსოფლიო მასშტაბით ძალაუფლების გადანაცვლების ინსტიტუციონალიზება სამთავრობო სუბიექტებისგან ეკონომიკურ სუბიექტებზე.

- *მეორე კონტრთეზისი*: გლობალიზაცია გულისხმობს, რომ სამართალს აქვს შანსი, წვლილი შეიტანოს მსოფლიო საზოგადოების ავტონომიურ სექტორთა ორმაგ კონსტიტუციონალიზებაში.

II. გლობალური კერძო რეჟიმები როგორც სახელმწიფოს გარეშე არსებული სამართლის წყაროები

ვინრო თვალთახედვით, ეკონომიკის გლობალიზაცია განაპირობებს სამართლის კრიზისს: მსოფლიო ბაზრები ართმევენ ეროვნულ პოლიტიკას კონტროლის სადავეებს, რასაც მოსდევს სამართლებრივი კონტროლისკენ მიმართულ მოლოდინთა აორთქლებაც, სამართალი კი უკვე აღიქმება მხოლოდ საზოგადოების პოლიტიკური რეგულირების ინსტრუმენტად.⁴ ამასთან დაკავშირებული იმედები კონცენტრირებულია პოლიტიკის დენაციონალიზაციისკენ მიმართულ კვლავ პოლიტიკურ რეაქციებში, ევროპულ და გლობალურ დონეებზე პოლიტიკური უნიფიკაციისკენ მიმართულ ენერგიულ ძვრებში და კოსმოპოლიტური დემოკრატიის კონცეფციებში, რომლებითაც სისტემატურად ძლიერდება სუპრანაციონალური პოლიტიკური პროცესების დემოკრატიული პოტენციალი, *inter alia* სამართლებრივი ნორმების ფართო გამოყენებით.⁵

მსგავსად ამგვარი „კონკრეტული უტოპიების“ შტრეკისეული მკაცრი კრიტიკისა,⁶ უნდა აღინიშნოს, რომ მოცემული შეხედულებით უიმედოდ გადაჭარბებულია არა მარტო გლობალური პოლიტიკის დემოკრატიული პოტენციალი, არამედ, ასევე ტრანსნაციონალური სამართლის კონტროლის უნარი და ძირითადი უფლებებით დადგენილი ინდივიდუალური მოქმედების გა-

³ Gili S. Drori, „Science, Democracy and Governability: On the Political Consequences of Science Globalization“, in Goli S. Drori (ed.), *The National Science Agenda as a Ritual of Modern Nation-Statehood: The Consequences of National Science for Development Projects* (2001).

⁴ მაგალითისთვის: Ralf Darendorf, „Anmerkungen zur Globalisierung“, in Ulrich Beck (Hg.), *Perspektiven der Weltgesellschaft* (Frankfurt: Suhrkamp, 1998), 31-54, 42.

⁵ ამასთან დაკავშირებით, ყველაზე ნათლად, იხ.: David Held, *Democracy and the Global Order: From the Modern State to Cosmopolitan Governance* (Cambridge: Polity Press, 1995); David Held, „Rethinking Democracy: Globalization and Democracy Theory“, in Wolfgang Streeck (ed.), *Internationale Wirtschaft, nationale Demokratie: Herausforderungen für die Demokratietheorie* (Frankfurt: Campus, 1998), 59-78.

⁶ Wolfgang Streeck, „Einleitung: Internationale Wirtschaft, nationale Demokratie?“, in Wolfgang Streeck (ed.), *Internationale Wirtschaft, nationale Demokratie: Herausforderungen für die Demokratietheorie* (Frankfurt: Campus, 1998), 11-58, 17.

რანტიები. თუმცა, იმავდროულად, უგულვებლყოფილია უშუალოდ სამართლისათვის დამახასიათებელი პრობლემათა წყება გლობალიზაციის პირობებში.⁷ მაგრამ დეკონსტრუქცია, რომელსაც განიცდის გლობალური სამართალი, მხოლოდ გარედან, პოლიტიკის მიერ ეკონომიკის მიმართ თანდათან შესუსტებული კონტროლის პოტენციალიდან კი არ მომდინარეობს, არამედ, ამასთანავე, და განსაკუთრებით – შიგნიდან, უშუალოდ სამართლის მოქმედების ძირითადი პირობების ეროზიიდან. თავის მხრივ, სამართლის გლობალიზაცია ხორციელდება პოლიტიკური გლობალიზაციისაგან გარკვეულ დისტანციაში და ამ პროცესში სამართლის ტრადიციული ფორმები განიცდიან დეკონსტრუქციას თავისთავად, ნორმათა წარმოების დადგენილი წესების მეშვეობით.⁸

შესაბამისად, ახალი გლობალური სამართლის წყარო მარტოოდენ ინსტიტუციონალიზებული პოლიტიკა კი აღარ არის, რომელიც ჯერ კიდევ საერთაშორისო და არა ქვეშარტიად გლობალური ხასიათისაა, არამედ, ასევე, და განსაკუთრებით, სხვა სოციალური სისტემები, რომლებმაც, გლობალიზაციისაკენ ლტოლვაში, დიდი ხანია გაუსწრეს პოლიტიკას.⁹ ეკონომიკას, მაგრამ არა მარტო ეკონომიკას, არამედ ასევე სხვა სოციალურ სექტორებსაც, როგორებიცაა მეცნიერება, ტექნოლოგია, მასმედია, მედიცინა, განათლება ან ტრანსპორტი, ადგანან რა გლობალიზაციის საკუთარ გზას, უვითარდებათ ძლიერი მოთხოვნები ნორმებისადმი, რასაც სამთავრობო და სამთავრობათშორისო ინსტიტუტებისკენ კი არ მიმართავენ, არამედ თავადვე იკმაყოფილებენ უშუალოდ სამართალზე წვდომით. სულ უფრო მეტად, გლობალური კერძო რეჟიმები აყალიბებენ მატერიალურ სამართალს სახელმწიფოს გარეშე, ნაციონალური კანონმდებლობისა და საერთაშორისო შეთანხმებების გვერდის ავლით.¹⁰ ყველგან წარმოუდგენელი სისწრაფით ვრცელდება კერძო რეგულირების, შეთანხმების, დავების გადანყვეტის მექანიზმები, ერთი სიტყვით, სამართალწარმოება მიმდინარეობს „სახელმწიფოს გვერდის ავლით“.¹¹ ამდენად, გლობალური საზოგადოების თვითწარმოებულ სამართალს მოეთხოვება არა სოციალური პროცესების უპირატესად პოლიტიკური კონტროლი, არამედ მოლოდინთა გამყარება და დავების გადანყვეტა.

მოცემულ დინამიკაში, ყველაზე დრამატულ ცვლილებები ხორციელდება სამართლის სისტემის „მიჯნებზე“, სხვა სოციალურ ქვესისტემებთან სამართლის სტრუქტურული შეკავშირების სფეროებში.

პოლიტიკური კონსტიტუცია, რომელიც, ეროვნულ სახელმწიფოთა ისტორიაში, წარმოიშვა პოლიტიკისა და სამართლის ურთიერთშეკავშირებით და რომელიც პრეტენზიას აცხადებს

⁷ Martin Shapiro, „The Globalization of Law“, 1 *Indiana Journal of Global Legal Studies* 37 (1993); Lawrence M. Friedman, *supra* n. 2; Gunther Teubner, „Global Bukowina: Legal Pluralism in the World Society“, in Gunther Teubner (ed.) *Global Law Without a State* (Dartmouth: London, 1996), 3-28; Gunther Teubner, „The King’s Many Bodies: The Self-Deconstruction of Law’s Hierarchy“, 31 *Law and Society Review*, 763 (1997); Mathias Albert, „A Global Law Field: What Makes Law in World Society“, Paper for 1999 World Congress for Legal and Social Philosophy (IVR-99), (New York, 1999); Mathias Albert, „Globalisierung und Entgrenzung des Rechts“, in Rüdiger Voigt (Hg.) *Globalisierung des Rechts* (Baden-Baden: Nomos, 1999) 115-137.

⁸ დაწვრილებით ამის თაობაზე, იხ.: Gunther Teubner, „The Kings Many Bodies: The Self-Deconstruction of Law’s Hierarchy“, 31 *Law and Society Review* 763 (1997); Gunther Teubner, „Breaking Frames: The Global Interplay of Legal and Social Systems“, 45 *The American Journal of Comparative Law*, 149 (1997).

⁹ ლიტერატურისთვის, იხ.: *supra* n. 2.

¹⁰ Oran Young, *International Governance. Protecting the Environment in a Stateless Society* (Ithaca: Cornell University Press, 1994).

¹¹ Volker Ronge, *Am Staat vorbei* (Frankfurt: Campus, 1980).

სამართლის სხვა სოციალურ სექტორებთან ურთიერთობების რეგულირებაზე, არ არის წარმოდგენილი გლობალურ დონეზე.¹² ნაცვლად ამისა, ბუნებრივად იწყებს აღმოცენებას ქვეკონსტიტუციების სიმრავლე – გლობალური სამართლის შეკავშირება სხვა გლობალურ ქვესისტემებთან – რომლებმაც თავი დააღწიეს პოლიტიკით დომინირებულ კონსტიტუციურ მმართველობას. აღარცაა გასაკვირი, რომ ამჯერად, გლობალურ დონეზე, სამართლის სტრუქტურული შეკავშირება პოლიტიკასთან წარმოებს მხოლოდ საერთაშორისო საჯარო სამართლის მოუქნელი და ნაკლებად ეფექტიანი ინსტიტუტების მეშვეობით.

სამართალშემოქმედების საყრდენი ინაცვლებს კერძო რეჟიმებისაკენ, რომლებსაც განეკუთვნება გლობალურ მოთამაშეთა მბოჭავი შეთანხმებანი, ბაზრების კერძო რეგულირება მულტინაციონალური კომპანიების მეშვეობით, საერთაშორისო ორგანიზაციებში ნორმათა შინაგან ფორმირების მექანიზმები, მოლაპარაკების ინტერორგანიზაციული სისტემები და მსოფლიო მასშტაბის სტანდარტიზაციის პროცესები.¹³ სამართლის დომინირებული წყაროები უკვე საძებნელია სამართლის სისტემის პერიფერიებში, მსოფლიო საზოგადოების სხვა სექტორების მომიჯნავე მის საზღვრებში, რომლებიც წარმატებით უმკლავდებიან რეგიონალურ კონკურენციას სამართალწარმოების აქამდე არსებულ ცენტრებთან – ეროვნულ პარლამენტებთან, გლობალურ საკანონმდებლო ინსტიტუტებთან და სამთავრობათშორისო შეთანხმებებთან.

მართლმსაჯულება, ვინრო გაგებით – ეროვნული და საერთაშორისო სასამართლოები – აკვირდება ორეული, ნაწილობრივ კერძო სტრუქტურების აღმოცენებას, რომელთა ფუნქციაა საზოგადოებაში დავების გადაწყვეტა.¹⁴ საერთაშორისო ორგანიზაციები, საარბიტრაჟო სასამართლოები, სამედიაციო ორგანოები, ეთიკის კომიტეტები და შეთანხმებათა სისტემები ვითარდებიან კერძო მართლმსაჯულების სასამართლოებად, რომლებიც მოქმედებენ მსოფლიო სამართლის ორგანიზებული ქვესისტემის სახით, მაგრამ, ამავე დროს, დამოუკიდებელი არიან წინარე სამთავრობო ინფრასტრუქტურული უზრუნველყოფისაგან.¹⁵ ავტონომიური გლობალური სამართალი სულ უფრო მეტად აფუძნებს თავის თავს საკუთარ რესურსებზე. საერთაშორისო ორგანიზაციები, მულტინაციონალური სანარმოები, გლობალური იურიდიული კომპანიები, გლობალური ფონდები, გლობალური ასოციაციები, გლობალური საარბიტრაჟო სასამართლოები ის სამართლებრივი ინსტიტუტებია, რომლებიც წარმართავენ გლობალური სამართალწარმოების პროცესებს.¹⁶

¹² Niklas Luhmann, *Das Recht der Gesellschaft* (Frankfurt: Suhrkamp, 1993), 571.

¹³ Peter Muchlinski, „Global Bukowina Examined: Viewing the Multinational Enterprise as a Transnational Law-Making Community“, in Gunther Teubner (ed.), *Global Law Without A State*, supra n. 7, 79-108; Jean-Philippe Robe, „Multinational Enterprises: The Constitution of a Pluralistic Legal Order“, in Gunther Teubner (ed.), *Global Law Without A State*, supra n. 7; Andrea Bianchi, „Globalization of Human Rights: The Role of Non State Actors“, in Gunther Teubner (ed.), *Global Law Without A State*, supra n. 7, 179-212.

¹⁴ Rosalyn Higgins, „The Reformation of International Law“, in R. Rawlings (ed.), *Law, Society and Economy* (Oxford: Oxford University Press: 1997), 207-224, 216.

¹⁵ მაგალითად, სახელშეკრულებო სისტემების შესახებ, იხ.: Jean G. Belly, *Le contrat entre droit, economie et societe* (Cowansville: Yvon Blasis, 1998), 155; ასოციაციური სისტემების შესახებ, იხ.: James R. Nafziger, „International Sports Law as a Process for Resolving Disputes“, *International and Comparative Law Quarterly* (1996), 130-149; დეტალური გამოკვლევისათვის გლობალური სამართალწარმოების შესახებ ერთ სპეციალიზებულ კერძო რეჟიმში, იხ.: Jens Kellerhoff, *Oil and Money* (Firenze: European University Institute, 1998).

¹⁶ Yves Dezalay and Bryant Garth, „Merchants of Law as Moral Entrepreneurs“, *29 Law and Society Review*, 12 (1995); John Flood and Eleni Skordaki, „Normative Bricolage: Informal Rule-Making by Accountants and Lawyers“, in Gunther Teubner (ed.), *Global Law Without A State*, supra n. 7, 109-131; David M. Trubeck, Jim Mosher and Jeffrey S. Rothstein, „Transnationalism in the Regulation of Labour Relations: International Regimes and Transnational Advocacy Networks“, *11 Law and Social Inquiry*, 1 (1999).

საერთო ჯამში, გლობალიზაციის პირობებში, დომინირებული სამართალწარმოება ინაცვლებს ეროვნულ სახელმწიფოში პოლიტიკურად ინსტიტუციონალიზებული სამართლის ცენტრებიდან (საკანონმდებლო და სასამართლო ორგანოები) სამართლის პერიფერიებისაკენ, სამართლისა და სხვა გლობალიზებული სოციალური სექტორების საზღვრებისაკენ. ახალი მსოფლიო სამართალი, უპირველეს ყოვლისა, პერიფერიული, სპონტანური და საზოგადოებრივი ხასიათისაა. კერძო მმართველობა, კერძო რეგულირება და კერძო მართლმსაჯულება ყალიბდებიან სამართლის ძირითად წყაროებად¹⁷ – ეს სწორედ ის იმთავითვე სამართლებრივი ფენომენებია, რომლებსაც ეროვნულ სახელმწიფოში მხოლოდ იმიტომ მიუჩინეს წარმატებით ადგილი არაიურიდიული ფაქტების ნაცრისფერ ზონაში, რომ მოხერხდა მათი გამოჭერა და მოთვინიერება ნაციონალური სამართლის მრავლისმომცველი ნორმათა სარტყელის მეშვეობით. თუმცა, ამჯერად უკვე მსოფლიო დონეზე, სოციალურ მოქმედებათა სამართლებრივი რეგულირება კერძო სუბიექტების მიერ, ეფექტურად აღწევს თავს ეროვნული სახელმწიფოს ზედმინვენით დადგენილი ჩარჩო პირობებისაგან, მსგავსი ალტერნატიული ჩარჩო პირობების ჩამოყალიბების ან მოაზრების გარეშე. გლობალურ კერძო რეჟიმებში ხორციელდება სამართლის ეფექტური თვითდეკონსტრუქცია, რომელიც სავსებით ადვილად უკარგავს ძალას ეროვნული სახელმწიფოს სამართლის ისეთ არსებით პრინციპებს, როგორებიცაა: სამართლის ნორმათა მოქმედების დაფუძნება სამართლის წყაროების იერარქიაზე, სამართლის ლეგიტიმაცია პოლიტიკური კონსტიტუციის მეშვეობით, კანონშემოქმედება საპარლამენტო ორგანოების მიერ, ინსტიტუტებზე, პროცედურებსა და პრინციპებზე დაფუძნებული სამართლის უზენაესობა და ინდივიდუალურ თავისუფლებათა გარანტია პოლიტიკურად მოპოვებული ძირითადი უფლებების მეშვეობით.

III. რა განასხვავებს ერთმანეთისგან ჩვეულებით და ნოსპონტანურ სამართალს?

შეიძლება თუ არა ამგვარი „სპონტანური“ გლობალური სამართლის მიჩნევა ტრადიციული ჩვეულებითი სამართლის ჰიპერთანამედროვე ნაირსახეობად? მართლაცდა, სახეზეა ამ ღირსეული, მაგრამ მცდარი კატეგორიის ახალი ავტორიტეტით აღჭურვის მცდელობები, მეტადრე საერთაშორისო საჯარო სამართალში.¹⁸ რა არის ისეთი კერძო მმართველობის რეჟიმთა სამართალწარმოების გადაწყვეტილებებში, რაც შეიძლება მიჩნეულ იქნეს სახელმწიფოთა, როგორც საერთაშორისო სამართლის სუბიექტთა *consuetudo longa*-ის შესაბამისად? სად არის აქ *opinio iuris doctorum*?

თუმცა, ძველ ჩვეულებით სამართალსა და ახალ კერძო რეჟიმებს აქვთ რაღაც საერთო. ნორმათა ორივე ჯგუფი საზოგადოებრივი წარმომავლობისაა, არც ერთი მათგანი არ აღმოცენებულა ნაციონალური სუვერენის პოზიტიური სამართალწარმოებისაგან; მართლაცდა, სუვერენი აღარც არის მნიშვნელოვნად ჩართული მათ აღიარებაში. არ არსებობს ასევე მათი მოქ-

¹⁷ Stuart Henry, *Private Justice* (Boston: Routledge and Kegan Paul, 1983); Oliver Gerstenberg, „Law’s Polyarchy: A Comment on Cohen and Sabel“, 3 *European Law Journal*, 343 (1997).

¹⁸ შდრ. Stephen Zamora, „Is There Customary International Law?“, 32 *German Yearbook of International Law*, 9 (1989); Bruce L. Benson, „Customary Law as a Social Contract: International Commercial Law“, 3 *Constitutional Political Economy*, 1 (1992); David P. Filder, „Challenging the Classical Concept of Custom: Perspectives on the Future Customary International Law“, 39 *German Yearbook of International Law*, 198 (1996).

მედების უზრუნველმყოფი ცენტრალური ორგანო. მაგრამ მათ შორის უფრო მნიშვნელოვანი განსხვავებებია. ნამდვილი ჩვეულებითი სამართალი აღმოცენდება დიფუზირებული კომუნიკაციების ხანგრძლივი პროცესებისა და რეკურსიული ინტერაქციების შედეგად, რაც, განსაკუთრებით ტრადიციულ საზოგადოებებში, აყალიბებს სამართალშემოქმედების გაბატონებულ სახეს. სოციალური ნორმები, რომლებიც დამოკიდებულია ქცევის არაფორმალური კოორდინირების წყნარად მოქმედ ძალებზე, გარკვეულ შემთხვევებში ათვისებულია მართლწესრიგში ჩვეულებითი სამართლის სახით.¹⁹ მოცემულ დიფუზირებულ კომუნიკაციურ პროცესებთან შედარებით, ახალი კერძო რეჟიმები სოციალური დიფერენცირების ტიპური შედეგია. ისინი თანამედროვე მსოფლიოს ფუნქციონალურ ქვესისტემებში მიმდინარე ნორმათა აშკარა წარმოების მეტად სპეციალიზებული ფორმებია. მათი აღმოცენება წარმოებს არა განმეორებადი ინტერაქციების თანმიმდევრულ პროცესში ქცევების არაფორმალური კოორდინირების საფუძველზე, არამედ სპეციალიზებულ ფორმალურ ორგანიზაციებში მიმდინარე პოზიტიური სამართალწარმოებისა და გადაწყვეტილებათა მიღების ორგანიზებული პროცესების მეშვეობით.²⁰ ამიტომაცაა, რომ შეუძლებელია მათი მიჩნევა *ჰაიეკის* ულ²¹ ახალ „სპონტანურ წესებად“, რომლებსაც შეუძლია მსოფლიო დონეზე წინ აღუდგეს ეროვნული სახელმწიფოს კონსტრუქტივისტულ გადაცდომებს.²² რამეთუ, *ჰაიეკის* მიერ ფორმულირებული კონსტრუქტივისტული და სპონტანური სამართალწარმოების ერთმანეთისაგან ხელოვნური გამიჯვნის და მის მიერ ჩვევებისა და ჩვეულებების გადაჭარბებული შეფასების საწინააღმდეგოდ, ნეოსპონტანური სამართლის სპეციფიკურობა განპირობებულია მხოლოდ იმ ფაქტით, რომ იგი ეფუძნება არა სახელმწიფო გადაწყვეტილებებს, არამედ მეტ-ნაკლებად საფუძვლიანად ორგანიზებულ სოციალურ პროცესებს, რომლთაგან თითოეული – და ეს სამართლებრივი პოლიტიკის პრობლემაა – განპირობებს ნორმათა წარმოების სპეციფიკურ არჩევითობას.

როგორღა უნდა აიხსნას მაშინ სამართლის ამ ახალი ფორმების თვისებები, თუ არა ჩვეულებით სამართალთან მათი მსგავსებით? უბრალოდ „სპონტანური“ სამართალწარმოების სახელით მათი მოხსენიება ყალბი რომანტიზმი იქნებოდა, იმ „კონსტრუქტივიზმის“ მხედველობაში მიღებით, რომლის მიხედვითაც კერძო რეჟიმებში წარმოებს გადაწყვეტილებების დაგეგმვა და განხორციელება საერთაშორისო სტანდარტიზაციის ორგანიზაციის (ISO) ნორმების, სტანდარტული ბიზნეს ხელშეკრულებების, მულტინაციონალური საწარმოების ზედმინევენით კოდიფიცირებული ნორმათა ერთობლიობის და საერთაშორისო სპეციალიზებული ასოციაციების შესახებ. ამდენად, აშკარაა, რომ სახეზეა სპონტანური და ორგანიზებული პროცესების ახალი და თავისებური ნარევი. მისი განსაკუთრებული მახასიათებელი უნდა იყოს ის, რომ ტრადიციული ჩვეულებითი სამართლისაგან განსხვავებით, ამ შემთხვევაში სავსებით შეცვლილია აქამდე ცნობილი ურთიერთობა ნორმათა სპონტანურ და ორგანიზებულ წარმოებას შორის. მზარ-

¹⁹ მოცემული საკითხის საუკეთესო ანალიზად კვლავ რჩება: Theodor Geiger, *Vorstudien zu einer Soziologie des Rechts* (Neuwied: Luchterhand, 1987), (Berlin: Duncker & Humblot, 1964); ამის თაობაზე, იხ.: Thomas Raiser, *Das lebende Recht* (Baden-Baden: Nomos, 1995), 138, 142. იხ. ასევე: Hans O. Freitag, *Gewohnheitsrecht und Rechtssystem* (Berlin: Duncker & Humblot, 1976).

²⁰ Stuart Henry, *Private Justice*, *supra* n. 17; Stuart Henry, „The Construction and Deconstruction of Social Control: Thoughts on the Discursive Production of State Law and Private Justice“, in J. Lowmann, R. Menzies and T. Payls (ed.), *Transcarceration: Essays in the Sociology of Social Control* (Aldershot: Gower, 1987), 89-108.

²¹ Friedrich A. Hayek, *Law, Legislation and Liberty. Volume I: Rules and Order* (London: Routledge & Paul, 1973).

²² სწორედ ეს ითქვა *ჰაიეკის* სამართლებრივი ნააზრევისადმი მიძღვნილ სიმპოზიუმზე: Robert D. Cooter, „Decentralized Law for a Complex Economy“, 23 *Southwestern University Law Review*, 443 (1994).

დი ფორმალურობა, სოციალური ნორმების ორგანიზება და პოზიტივირება, წინააღმდეგ ასევე მზარდი სპონტანურობის, ფრაგმენტირებისა და მათი იურიდიზაციის ქაოსისა – არის ეს ყოველივე ნეოსპონტანური სამართლის მახასიათებელი ნიშნები? მონესრიგებული მსოფლიო საზოგადოება მოუწესრიგებელი მსოფლიო სამართლის პირისპირ?

ტრადიციულად, მაშინ, როდესაც ნორმათა სპონტანური წარმოება (ჩვეულებები, სოციალური ნორმები) კონცენტრირებული იყო საზოგადოებაში – სამართლის სისტემის პერიფერიაში, ნორმათა ორგანიზებული წარმოება მიმდინარეობდა სამართლის სისტემის ცენტრში (სასამართლოები, კანონმდებლობა). ამან განაპირობა მკაცრი კონცეპტუალური და ინსტიტუციონალური განცალკევება ნორმატიულობასა და მოქმედებას შორის. ნორმათა სუბსტანციური კონსტიტუცია საზოგადოებაში მკვეთრად გაემიჯნა მოქმედ სამართლად მათ ტრანსფორმაციას. ნორმირების ხანგრძლივი პროცესის შედარებითი განუსაზღვრელობა, დიფუზირება და ბუნდოვანება საზოგადოებაში დაუპირისპირდა მკაფიოდ დაგეგმილ მოქმედების მინიჭების პროცედურებს, სამართალმწარმოებელი უწყებების ორგანიზებულ იერარქიებს, პრეცედენტების სისტემასა და სამართლის ზედმინევენით ტექსტუალიზებას. ყოველივე ამას შეესაბამებოდა თანამედროვე საზოგადოებებში ჩვეულებითი სამართლის გამოყენების შემცირების აშკარა ტენდენცია.²³ სამართლის დოგმატიკა ცდილობს მის დაყვანას ოფიციალური სამართალმწარმოების „შესაძლებელ შთაგონებამდე“.²⁴ იურისტები, ჩვეულებრივ, ყურადღებას ამახვილებენ მხოლოდ სასამართლოებისა და კანონმდებლების მეშვეობით სოციალური ნორმების სამართლებრივი ამოქმედების თავისებურებებზე, მაგრამ აღარ უღრმავდებიან ნორმების სოციალური წარმომავლობის საკითხს. ამ მხრივ, ინტერესის საგანს წარმოადგენდა მხოლოდ (საკანონმდებლო ან სასამართლო) მოქმედების განსაზღვრა. ამგვარი მიდგომა კი გულისხმობს სამართლებრივი გადაწყვეტილებების მიღებისათვის ერთი აუცილებელი მახასიათებლის მხედველობიდან გამორჩენას: როგორ უპასუხებდა სამართალი სოციალურ ნორმათა წარმოების პროცესის განსხვავებულ შერჩევითობას, რომელიც ამახინჯებს სოციალურ ნორმათა „სამართლიანობას“?

ჩვეულებითი სამართლის კატეგორიამ, საბოლოო ჯამში, სრულებით დაკარგა თავისი ფორმა. რამდენადაც სასამართლო გადაწყვეტილება მზარდად იკავებდა ცენტრალურ ადგილს და სოციალური პროცესები მიჩნეულ იქნა უბრალო სოციოლოგიურ ფაქტებად და, შესაბამისად – იურიდიული თვალსაზრისით უმნიშვნელოდ, იურისტებმა დაიწყეს სამოსამართლო სამართლისა და ჩვეულებითი სამართლის ერთმანეთთან მეტ-ნაკლები გათანაბრება.²⁵ ამდენად, დღესდღეობით, კერძო სამართალში, ერთი მხრივ ჰეტეროგენული ინსტიტუტები, ანუ ეკონომიკურ გარიგებათა ტიპური სოციალური ნორმირება და, მეორე მხრივ, იურიდიული მეცნიერებით შთაგონებული მსგავსი ტიპური სამოსამართლო ინოვაციები, თანაბრადაა მიჩნეული ჩვეულებითი სამართლის თანამედროვე ფორმებად.²⁶ ამ თვალსაზრისით, ჩვეულებითმა სამართალმა და სამოსამართლო სამართალმა, სამართალშემოქმედებაზე ოფიციალური საკანონმდებლო მონოპოლიის პირობებში არსებულმა ორმა თანაბრად სათუო წყარომ, შეძლო ერთმანეთის მხარდაჭერა და ლეგიტიმაცია. მაგრამ, ამავე დროს, დაეკარგა აზრი იდეას, რომლის მიხედვითაც სოციალური ნორმების სამართლებრივად ტრანსფორმაცია სრულიად განსხვავებული

²³ John W. Salmond, *Salmond on Jurisprudence* (London: Sweet & Maxwell, 1966), 66.

²⁴ Klaus Adomiet, *Rechtsquellenfragen im Arbeitsrecht* (München: Beck, 1969), 57.

²⁵ Josef Esser, „Richterrecht, Gerichtsgebrauch und Gewohnheitsrecht“, in *Festschrift für Fritz von Hippel* (Tübingen: Mohr & Siebeck, 1967), 95-130.

²⁶ Klaus F. Röhl, *Allgemeine Rechtslehre* (Köln: Heymanns, 1995), 555.

პროცედურებისა და კრიტერიუმების საგანი უნდა იყოს, ვიდრე ნორმათა კონსტიტუცია უშუალოდ სასამართლო დავების გადაწყვეტის პროცესის შედეგად.

ამისგან განსხვავებით, დღევანდელი გლობალიზაციის პროცესში, სახეზეა სპონტანურსა და ორგანიზებულს შორის ურთიერთობის ცვლილება. რამდენადაც არ არსებობს გლობალური პოლიტიკური ორგანო, რომელიც პოლიტიკურად საფუძველს ჩაუყრიდა ორგანიზებული სამართლებრივი გადაწყვეტილებების ინსტიტუციონალიზებას, ნორმათა წარმოების ნამდვილად სამართლებრივი პროცესი განიცდის ფრაგმენტირებას „საოცარი ახალი სამყაროს“ ღია სივრცეებში და აღარ ექვემდებარება კოორდინირებასა და კონტროლს. ამ თვალთახედვით, გამართლებულია დისკუსიები „ახალი შუა საუკუნეების“ შესახებ გლობალურ პოსტმოდერნიზმში.²⁷ იგივე ითქმის დაკვირვებაზე, რომლის თანახმადაც: „მსოფლიო სამართლებრივი წესრიგი ნააგავს უფრო თემურ საზოგადოებათა წესრიგის ფორმებს, რაც გულისხმობს იმას, რომ, არსებულ წესებზე დაყრდნობით, მან უარი უნდა თქვას სანქციების ორგანიზებულ ძალაუფლებასა და სამართალდარღვევათა ავთენტიკურ დეფინიციასზე“.²⁸ თუმცა, მეორე მხრივ, მსოფლიო დონეზე სოციალური სფეროების საფუძვლიანმა რაციონალიზებამ გამოიწვია ის, რომ სოციალური ნორმები სულ უფრო ნაკლებად ეფუძნება მოქმედებათა სპონტანურ კოორდინირებას და განიცდის მზარდ პოზიტივირებას, ანუ მოქმედების ძალას ღებულობს გადაწყვეტილებათა მიღების მაღალ დონეზე ორგანიზებული „კერძო“ პროცესების საფუძველზე. ორივე ერთად აყალიბებს სამართლის პერიფერიებთან სოციალურ ქვესფეროებში ნორმათა ორგანიზებული წარმოებისა და სამართლის ცენტრში ნორმათა სპონტანური წარმოების ტენდენციას.

ყოველივე ეს ცვლის ნორმატიულობასა და მოქმედებას შორის არსებულ ურთიერთობას. რამდენადაც გლობალურ დონეზე არ არსებობს ნათლად და სრულად ინსტიტუციონალიზებული პროცედურები და გადაწყვეტილებათა მიღების ცენტრალიზებული ორგანოები, სამართლის მოქმედების კრიტერიუმი საკმაოდ არამყარია. ეს კავშირშია გლობალური საზოგადოებისთვის ერთ ტიპურ მახასიათებელთან, რომლისთვისაც ნიშანდობლივია „კომუნიკაციების ჰეტერარქიული, დაკავშირებადი, ქსელური მიერთება ორგანიზაციებისა და პროფესიების დონეზე“.²⁹ დეცენტრალიზებულად მოწყობილი სამართლებრივი გადაწყვეტილების მიმღებ ორგანოთა არაკოორდინირებული სიმრავლის თვალსაზრისით, კითხვაზე, თუ რომელი სამართლებრივი ნორმა უშუალოდ მოქმედი, ნათელი პასუხის გაცემა შეიძლება მხოლოდ უკვე გადაწყვეტილ, ინდივიდუალურ საქმესთან მიმართებით. ნორმის მოქმედების დაფუძნება მსოფლიო სამართალში, რომელიც განიცდის ზრდას დროსა და სივრცეში, რამდენად პარადოქსულადაც არ უნდა ჟღერდეს, არის უკიდურესად რთული, თუ არა შეუძლებელი. რამეთუ მსოფლიო დონეზე არ არსებობს გადაწყვეტილების მიმღები იერარქია, არც პრეცედენტთა დადგენილი სისტემა, არამედ სახეზეა მხოლოდ ჰეტერარქიული, სპონტანური კოორდინირება სამართალმწარმოებელ სხვადასხვა ორგანოს შორის.³⁰ სწორედ ამით აიხსნება ის ფენომენი, რომელიც იწვევს ნაციონალურ სამართლის სისტემებში დახელოვნებულ იურისტთა უკიდურეს გალი-

²⁷ Hedley, Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics* (London: Macmillan, 1977).

²⁸ Luhmann, Niklas, „Das Paradox der Menschenrechte und drei Formel seiner Entfaltung“, in Niklas Luhmann, *Soziologische Aufklärung 6: Die Soziologie und der Mensch* (Opladen: Westdeutscher Verlag, 1995), 229-236, 234.

²⁹ Niklas Luhmann, „Der Staat des politischen Systems: Geschichte und Stellung in der Weltgesellschaft“, *supra* n. 2, 375.

³⁰ Ursula Stein, *Lex Mercatoria: Realität und Theorie* (Frankfurt: Klostermann, 1995), 164.

ზიანებას – ნორმათა მხოლოდ სუსტი იდენტიფიცირება. შესაბამისად, აქედანვე მომდინარეობს დიფუზიური „ჩვეულებითი სამართლისადმი“ აშკარად ძველმოდური დამოკიდებულება (მაგრამ *consuetudo*-სა და *opinio juris*-ს გარეშე), ერთგვარი არარეალისტური მიმართვა ისეთი კორპორაციული სამართლებრივი ფორმებისადმი, როგორცაა *lex mercatoria*, საერთაშორისო სამართლებრივ თანამეგობრობაში ზოგადად მოქმედი სამართლებრივი პრინციპების ბუნებით-სამართლებრივი გამოყენება, ეროვნული სამართლებრივი სისტემების ჰარმონიზაციის იდეისადმი ერთგულება, შედარებით სამართალში ეროვნული სამართლის სისტემების თანხვედრის გადაჭარბებული იმედები, მინდობა სამართლის მეცნიერებისადმი და ექსპერტთა საერთაშორისო კონფერენციებზე მიმდინარე საიდუმლო, თუმცაღა სამართლებრივად ავტორიტეტული მოლაპარაკების პროცესებისადმი.

მაგრამ, იმავდროულად, საკმაოდ განუსაზღვრელია, თუ სად შეიძლება სამართლის პოზიტივიზების, ნორმატიულობისა და მოქმედების შესახებ მბოჭავი გადაწყვეტილებების ადგილმდებარეობის მიკვლევა. საითაც არ უნდა გავიხედოთ, რელევანტური გადაწყვეტილება მოქმედების შესახებ ყოველთვის სხვა ადგილიდან მომდინარეობს. გლობალურ კერძო რეჟიმებში, სადაც ადგილი აქვს სოციალურ ნორმათა წარმოების ორგანიზებული და სამართალშემოქმედების სპონტანური პროცესების ტიპურ კომბინირებას, ნორმის პროდუცირება დეცენტრალიზებულია პოლიტიკურ და კერძო სუბიექტთა სიმრავლემდე, რაც შეუძლებელს ხდის გადაწყვეტილებათა ფორმირების აშკარა ცენტრის აღმოჩენას. ამასთანავე, სამართლის წარმოება საკმაოდ ცირკულარულია: სუბიექტები მუდმივად მიმართავენ სამართლებრივ ნორმებს, რომელთა მოქმედების საფუძველი უკიდურესად სათუთაა. სწორედ სამართლად ჩამოყალიბების მუდმივი პრეტენზია – ან თუნდაც სამართლებრივი მითების მოშველიება – და არა, მაგალითად, კერძო სუბიექტთა ლობირებითა და ცენტრალური სამართალწარმოების ორგანოს მეშვეობით მიღებული გადაწყვეტილებაა ახალი სამართლის მოქმედების საფუძველი.³¹ გამაოგნებელი მაგალითია *lex mercatoria*, რომელიც ათვალწუნებულია თავისი ფანტომური ბუნების გამო.³² სწორედ მსგავს მექანიზმს ეფუძნება სტანდარტიზაცია, რომელიც უხმაუროდ აღმოცენდება სიციყავუხვი საერთაშორისო საექსპერტო კონფერენციების წიაღიდან. ხოლო არაეკონომიკურ სფეროებში მიმდინარე ამგვარი „ნეოსპონტანური“ სამართალშემოქმედების მაგალითია ჰუმანიტარული ინტერვენციის სამართალი, სადაც, „აღმოცენებად საერთაშორისო სამართალში“ ალბათ შეუძლებელია მედიის გადამწყვეტი როლის გადაჭარბებით შეფასება. სამართალდარღვევა კი არ ქმნის სკანდალს, არამედ სკანდალი ქმნის ახალ სამართალს. სხვა მაგალითია ისეთი არასამთავრობო ორგანიზაციები, როგორებიცაა Greenpeace და Amnesty International, რომლებიც მუდმივად აპელირებენ ადამიანის უფლებათა მოქმედებაზე, თუმცა არც მომხდარა მათი პოზიტივიზება ხელშეკრულებებისა თუ სასამართლო გადაწყვეტილებების მეშვეობით. სამართლის ამ თავისებური გამოყენების პროცესში ნამდვილად არალეგიტიმური კერძო სუბიექტების მთელი წყებაა ჩართული: მედია, პროფესიული კავშირები, არასამთავრობო ორგანიზაციები და მულტინაციონალური საწარმოები.³³

საბოლოო ჯამში, ნორმათა წარმოების შერჩევითობა იცვლება სამართლის ტრადიციულ პოლიტიკურ პოზიტივიზებასთან შედარებით. ეს არის გამონევევა სამართლებრივი პოლიტიკისთვის, განავითაროს კრიტერიუმები და პროცედურები მოცემული შერჩევითობის კომპენსირე-

³¹ Luhmann, *supra* n. 12, 579.

³² Ursula Stein, *supra* n. 30; Yves Dezalay and Bryant Garth, *supra* n. 16.

³³ Andrea Bianchi, „Globalization of Human Rights: The Role of Non State Actors“, *supra* n. 13, 185.

ბის მიზნით. სამართლისათვის აღარ არის საკმარისი, გახდეს მგრძობიარე ნამდვილი პოლიტიკური ინსტიტუტების შერჩევითობის მიმართ და დაადგინოს მეტ-ნაკლებად ღია საკომპენსაციო შიდასამართლებრივი პროცედურები და კრიტერიუმები „პოლიტიკის ჩავარდნების“ შემთხვევებში. სწორედ აქ, ნეოსპონტანური გლობალური სამართლის სპეციფიკურ შერჩევითობაში, არის სიახლე სამართლის წყაროების თეორიისთვის. ეროვნულ სახელმწიფოში „კერძო“ ნორმირების ორგანოებთან დაკავშირებით, არსებობდა პილიტიკური და ადმინისტრაციული კორექტირების მექანიზმების მთელი წყება (სტანდარტული ხელშეკრულებების სასამართლო განხილვა, მარეგულირებელი ორგანოები, კორპორაციული მოლაპარაკებები სახელმწიფოს გადამწყვეტი ჩარევით). მაგრამ მსოფლიო დონეზე ეს ყველაფერი მეტწილად არც არის წარმოდგენილი. თუ სამართლის წყაროების თეორია არა მარტო ახდენს ნორმათა კლასიფიკაციას მათი წარმოშობის მიხედვით, არამედ უზრუნველყოფს სამართალწარმოების განსხვავებული სახეების ანალიზს სოციალური ლეგიტიმირებისა და სამართლებრივი მონიტორინგის შესაბამისად, მაშინ მან მკაცრად უნდა გამიჯნოს გლობალური სამართალწარმოების პროცესები სხვადასხვა ჩართული სოციალური რაციონალობებისა და მათი განსხვავებული, სპეციფიკური შერჩევითობის გათვალისწინებით, რათა განავითაროს მათი სამართლებრივი განხილვის განმასხვავებელი პროცედურები და კრიტერიუმები.

სახელმწიფოსა და პოლიტიკასთან ურთიერთობაში, ეროვნული სახელმწიფოს ტრადიციამ შემოიღო მოდელი, რომელიც კვლავ საჭიროებს განვითარებას ანალოგიური კუთხით, სამართლის სხვა სოციალურ სექტორებთან ურთიერთობის თვალსაზრისით. რა მხრივ უნდა მოახდინოს სამართალმა სხვა სისტემის რაციონალობასთან ადაპტირება და, ამავე დროს, როგორ უნდა შეძლოს მისგან აშკარა დისტანცირება? ეროვნული სახელმწიფოს სამართლის სისტემაში განვითარდა ინსტიტუციონალიზებული პოლიტიკისაგან დისტანცირების ტიპური ტექნიკა: პარტიული პოლიტიკური გადაწყვეტილებების დეპოლიტიზება და ნეიტრალიზაცია, შედეგზე ორიენტირებული „პოლიტიკის“ – როგორც უნივერსალური სამართლებრივი პრინციპების – რეკონსტრუქცია, თანმიმდევრულობის სამართლებრივი კრიტერიუმების მიხედვით პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მოდიფიცირებული ინკორპორაცია სამართლებრივ დოქტრინაში და, რაღა თქმა უნდა – საკანონმდებლო აქტების კონსტიტუციური გადასინჯვა. მაგრამ, პოლიტიკური კანონმდებლობის სამართლებრივი გადასინჯვა, როგორც ამას პარტიების დაფინანსება ადასტურებს, მით უფრო ინტენსიურია, რაც უფრო ნაკლებადაა პოლიტიკური პროცესი სათანადო რეგულირების ზომების ამოქმედებისათვის სტრუქტურულად უფლებამოსილი. თუმცა, მეორე მხრივ, ადგილი ჰქონდა ასევე – რასაც ხშირად ვერ ამჩნევენ – თანამედროვე სამართლის ფართო ადაპტირებას პოლიტიკის ლოგიკასთან, რომელშიაც სამართლის პროგრამებმა, არა მარტო ნორმათა შინაარსმა, არამედ ასევე მეთოდოლოგიურმა პროგრამებმა, განიცადეს უკიდურესი „პოლიტიზება“: პოლიტიკური ორიენტაციისა და ინტერესთა ბალანსის ტელეოლოგიური ინტერპრეტაციიდან – გავლენათა შეფასებასა და შედეგზე ორიენტაციამდე.

მაგრამ, სად არის დისტანცირებისა და ადაპტირების ანალოგიური ნაზავი, რომელსაც განავითარებდა გლობალური სამართალი ნონპოლიტიკური სექტორების მიმართ, თუ ეს უკანასკნელი ამჟამად უკვე პასუხისმგებელია არასაკანონმდებლო სამართალწარმოებისთვის? გლობალური ტექნოლოგიური სტანდარტები მოითხოვს სამართლებრივი გადასინჯვის უფრო განსხვავებულ პროცედურებსა და კრიტერიუმებს, ვიდრე საერთაშორისო სტანდარტული ხელშეკრულებები თუ საერთაშორისო პროფესიული კავშირების გლობალური ქცევის კოდექსები.

სტანდარტიზაციის გლობალური პროცესები, რომლებიც ნაწილობრივ მომდინარეობს საბაზრო ძალებიდან, ნაწილობრივ დადგენილია შინაგანად – საერთაშორისო ორგანიზაციებში, ნაწილობრივ კი კერძო და საჯარო სუბიექტების მოლაპარაკებებს ემყარება, გლობალური სამართლის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წყაროა.³⁴ თუ მეცნიერების, ტექნიკისა და მედიცინის კოგნიტიური სტანდარტები ნორმირებასა და საბოლოოდ იურიდიზაციას განიცდიან, მაშინ აქაც, მეცნიერებასა და ტექნოლოგიასთან მიმართებით, სამართალმაც უნდა განავითაროს დისტანცირებისა და ადაპტირების შესაბამისი ნაზავი. საკანონმდებლო გადაწყვეტილებათა დეპოლიტიზება შეესაბამება სტანდარტების „გათავისუფლებას მეცნიერებისაგან“. მიჯნა სამართლებრივსა და არასამართლებრივს შორის (აუცილებლად) გავლებულია თვითნებურად, შესატყვისი სამეცნიერო საფუძვლის გარეშე. იმავდროულად, იგი დატვირთულია პოლიტიკური, მორალური და ეკონომიკური ასპექტებით. ამ თვალსაზრისით, სტანდარტები გადაიქცევიან „ტრანსმეცნიერულ საკითხებად“. ³⁵ მოცემული ტრანსფორმაციის პროცედურები და კრიტერიუმები კვლავ *desiderata* ხასიათისაა, რაც დაინტერესებულ ჯგუფთა პროცესებში ჩართულობაზე უფრო შორს მიიწევს. მეორე მხრივ, სამართალი ექცევა მეცნიერების გავლენის ქვეშ, რისი შედარებაც შეიძლება სამართლის მეთოდოლოგიის პოლიტიზებასთან. მიუხედავად იმისა, ახდენს სამართალი ზუსტად გამიჯნული ფასეულობების პოზიტივიზებას თუ იმონმებს „მეცნიერების მდგომარეობას“, იგი კვლავ სამეცნიერო და ტექნოლოგიური განვითარების დამოკიდებულებაში რჩება. აქაც, პროცედურები და კრიტერიუმები ხელმისაწვდომია მხოლოდ რუდიმენტული სახით და როგორც ამას „სამეცნიერო სასამართლოების“ შესახებ გამართული დებატიც ადასტურებს, ისინი ჯერაც არ გასცილებია სამართლებრივი პოლიტიკის მიდგომებს.

ნორმათა წარმოება საერთაშორისო ორგანიზაციებში გლობალური სამართლის კიდევ ერთი წყაროა. შინაგანი წესრიგები და იერარქიული სამართალწარმოება ამ ორგანიზაციებში განიცდიან შინაგან პოზიტივიზებას, რის შემდეგაც, კონფლიქტურ სიტუაციებში, ხდება მათი იურიდიზაცია შედარებით არაფორმალური პროცედურების მეშვეობით.³⁶ აქაც, სამართალმაც უნდა იპოვოს ფორმალური ორგანიზაციებისაგან დისტანცირებისა და მათთან თანხვედრის ადეკვატური ნაზავი. სამართლებრივი ნორმები, რომლებიც მიჩნეულია მოქმედად, მკაფიოდ უნდა გაიმიჯნონ ორგანიზაციის მიკროპოლიტიკისაგან, მაშინაც კი, როდესაც სწორედ იქიდან მომდინარეობენ. მეორე მხრივ, სამართალწარმოება რჩება საერთაშორისო ორგანიზაციებში მიმდინარე პროცესებზე დამოკიდებულად. „ორგანიზაციის ინტერესის“ ზოგადი პრინციპები მოსახერხებელია ორგანიზაციის შინაგანი და გარეგანი ასპექტების სამართლებრივი კომბინირებისთვის.

Mutatis mutandis იგივე ითქმის სამართლის როლის შესახებ საერთაშორისო მოლაპარაკებების სისტემებში ნორმათა წარმოებასთან, სხვადასხვა კერძო სუბიექტის ორგანიზაციულ და სახელშეკრულებო შეთანხმებებთან, მაგრამ, ასევე, მულტინაციონალური საწარმოების სტანდარტულ ხელშეკრულებებთან მიმართებით. თუ სამართალი მოახდენს ბაზრების კერძო რეგულირების ინკორპორირებას კოლექტიური სუბიექტების მეშვეობით, მაშინ აქაც ადგილი ექნება სახელშეკრულებო მოლოდინების დეეკონომიზაციის კომბინირებას სამართლის ეკონომიკურ პროცესებზე განგრძობით დამოკიდებულებასთან.

³⁴ Christian Joerges, Karl-Heinz Ladeur, Ellen Vos (ed.), *The Integration of Scientific Expertise into Standard-Setting* (Baden-Baden: Nomos, 1997).

³⁵ Giandomenico Majone, „Science and Trans-Science in Standard-Setting“, 9 *Science, Technology and Human Values*, 15 (1984).

³⁶ Jean-Philippe Robe, „Multinational Enterprises: The Constitution of a Pluralistic Legal Order“, *supra* n. 13, 45-77.

შესაბამისად, ნაცვლად გლობალურ დონეზე არსებული ერთიანი „ჩვეულებითი სამართალისა“, ერთმანეთისაგან უნდა გაიმიჯნოს სოციალური სამართლის განსხვავებული ტიპები, რომლებიც შეკავშირებულნი არიან სხვადასხვა გლობალურ სექტორთან და ახასიათებთ ნორმათა წარმოების განსხვავებული შინაგანი ორგანიზება; ასევე, ნათლად უნდა ჩამოყალიბდეს სხვა სოციალური სფეროებისაგან სამართლის როგორც დისტანცირების, ასევე თავსებადობის განსხვავებული პირობები.

IV. გლობალური სამოქალაქო საზოგადოება და დუალისტური კონსტიტუციის აღმოცენება

გლობალიზაციის შესახებ დებატების სტანდარტული რეპერტუარი მოიცავს მეორე თეზისს: გლობალიზაციის პროცესში სამართლის როლი, არსებითად, არის სახელმწიფოებრივ და ეკონომიკურ სუბიექტებს შორის ძალაუფლების ახალი გადანაცვლების მართოდენ სამართლებრივი ფორმალიზება. სამართალი მიჩნეულია ეკონომიკის გლობალური პირველობის დამრეგისტრირებლად, რომელიც ავითარებს შესაბამის ცნებებს, ნორმებსა და პრინციპებს. ამასთან დაკავშირებით, კვლავ მსურს გავაკრიტიკო (პოლიტ-) ეკონომიკური შევინროება სამართლებრივი დებატებისა და განვავითარო კონტრთეზისი: გლობალიზაცია, იმავდროულად, წარმოშობს სამართლისათვის შესაძლებლობას, მოახდინოს გლობალური საზოგადოების სექტორებში დუალისტური კონსტიტუციის ინსტიტუციონალიზება.

არის თუ არა მიზანშეწონილი ამ თვალსაზრისით საუბარი გლობალურ სამოქალაქო საზოგადოებაზე, რომელიც შეძლებდა დაპირისპირებას გლობალიზებული ბაზრებისა და პოლიტიკური არენების მართვის მექანიზმებისადმი, ამისათვის კი გამოიყენებდა მესამე – სამოქალაქო და დემოკრატიულ ასპექტს? ფაქტობრივად, დემოკრატიის გლობალური პოტენციალის იმედი, პოლიტიკური სისტემის განახლებასთან ერთად, კონცენტრირებულია გლობალურ დონეზე სამოქალაქო საზოგადოების აღმოცენებასთან, რაც ახალ შანსებს მისცემდა რეპოლიტიზებასა და რეინდივიდუალიზებას.³⁷

„ბოლოს, ახალი საერთაშორისო სისტემებიც ჩამოყალიბდნენ, რომლებსაც შეუძლიათ მეტ-ნაკლებად დაუსხლტნენ სახელმწიფოს კლანჭებს: საერთაშორისო საფინანსო ბაზრების რეგულირების სისტემები, ინტერნეტი, არასამთავრობო ორგანიზაციათა ქსელი, ტრანსნაციონალური კონცერნების გადანყვეტილებათა მიღების სტრუქტურები, მაგრამ იმავდროულად, ორგანიზებული და სწორედ რომ გლობალურად ორგანიზებული დანაშაული... ეს ყოველივე ხომ დემოკრატიზაციის გლობალურ პოტენციალს აყალიბებს“.³⁸

რა სახის კატალიზატორებით შეძლებდა გლობალური სამოქალაქო საზოგადოება ეკონომიკური და პოლიტიკური დინამიკისადმი საკუთარი დინამიკით დაპირისპირებას? პოლიტიკასა და ეკონომიკასთან ერთად, სხვა სოციალური ფენომენებიც ადგანან გლობალიზაციის საკუთარ გზას, მაგრამ, როგორც ჩანს, ძნელია მსოფლიო საზოგადოების ახალი სუბიექტების გამოვლენა. იდენტიფიცირების შემოთავაზებები მერყეობს სოციალურ მოძრაობათა იდეალიზებასა და ოფიციალურ ბიუროკრატიულ ორგანიზაციებზე კონცენტრაციას შორის.

³⁷ Martin Shaw, *supra* n. 2 at 238 ff.

³⁸ Ulrich Menzel, *Globalisierung versus Fragmentierung* (Frankfurt: Suhrkamp, 1998), 258.

ახალი შთამბეჭდავი წარმატების გათვალისწინებით, საპროტესტო მოძრაობები მსოფლიო დონეზე დემოკრატიული პოტენციალის ბუნებრივი კანდიდატებია.³⁹ თუმცა, როგორც გლობალიზებული ეკონომიკისა და პოლიტიკის საპირისპირო ძალა, ისინი, უეჭველია, უიმედო შთაბეჭდილებას ტოვებენ. დამკვიდრებული მოსაზრების თანახმად, მათი არსებობა აუცილებელია სოციალური პრობლემებისადმი პროვოკაციული მიდგომისათვის, რასაც არც ერთი სხვა სპეციალიზებული საზოგადოებრივი ინსტიტუტი არ უზრუნველყოფს. და მოცემული პროვოკაციები, ნაციონალური პოლიტიკური ინსტიტუტების ძალაუფლების შედარებით შესუსტებასთან ერთად, სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას ღებულობს. თუმცაღა მათი აქტიურობა მხოლოდ ირიტაციას იწვევს: მათ აქვთ მხოლოდ მცირე პოტენციალი იმ პრობლემების გადასაჭრელად, რომელთაც თავადვე წამოჭრიან. საპროტესტო მოძრაობები საფუძველშივე პარაზიტული ხასიათისაა. ისინი მოითხოვენ პრობლემათა გადაჭრის მაღალი პოტენციალის სპეციალიზებული ინსტიტუტების არსებობას, რომელთაც ამხელენ ზედმეტად სპეციალიზებულ, ვინრო ხედვაში და შეუძლიათ მათი პროვოცირება ინოვაციებისთვის.

შესაძლებელია თუ არა გლობალური სამოქალაქო საზოგადოების გაიგივება მსოფლიო დონეზე მოქმედ ინტერესთა ჯგუფებთან? ეროვნულ სახელმწიფოში ინტერესთა ჯგუფის პლურალიზმის მსგავსად, მათ შეუძლიათ სამოქალაქო საზოგადოების პრობლემათა პოლიტიზება და პოლიტიკური ზენოლის გამოყენება გლობალურად მოქმედ პოლიტიკურ ინსტიტუტებზე.⁴⁰ თუმცა, მოცემული მოსაზრების სისუსტეა ვინრო კონცენტრირება პოლიტიკაზე, რასაც, მსოფლიო საზოგადოებაში წმინდა პოლიტიკური ინსტიტუტების თვალნათელი სისუსტის გათვალისწინებით, განსაკუთრებულად ფატალური შედეგები ახლავს.

თუ საპროტესტო მოძრაობები და ლობისტური ჯგუფები არა, მაშინ, სულ მცირე, არასამთავრობო ორგანიზაციები! არასამთავრობო ორგანიზაციები მიჩნეულია, სახელმწიფოებსა და მულტინაციონალურ ორგანიზაციებს შორის, გლობალური სუბიექტების ახალ წარმატებულ სახედ.⁴¹ ისეთი არასამთავრობო ორგანიზაციების გასაოცარი წარმატება, როგორებიცაა Greenpeace, Amnesty International, გარემოს დაცვის ჯგუფები და ადამიანის უფლებათა დამცველი სხვადასხვა ორგანიზაცია, მხარს უჭერს იმ მოსაზრებას, რომელიც სწორედ ამ პროცესებში ხედავს გლობალური სამოქალაქო საზოგადოების კრისტალიზების არსს; რამეთუ გაბნეული საპროტესტო მოძრაობებისაგან განსხვავებით, მათ განკარგულებაშია ოფიციალური ბიუროკრატიული ორგანიზაციების დამრტყმელი ძალა და მათი რაციონალიზების შესაძლებლობანი, რაც აძლევს მათ სამთავრობო სტრუქტურებსა და მულტინაციონალურ ჯგუფებთან კომუნიკაციის საშუალებას. თუმცა, მათი ორგანიზაციული სიძლიერე მათივე სისუსტის საბაბია სამოქალაქო საზოგადოებაში. მცდარი ათვლის ნერტილი უშუალოდ ფორმალურ ორგანიზებშია. ფორმალური ორგანიზაცია ვერ იქნება მიჩნეული იმ სოციალური დინამიკის ჩამნაცვლებლად, რომელიც შეიძლება შეეძაროს გლობალიზებულ ბაზრებსა თუ პოლიტიკას.

³⁹ Markus L. Schulz, „Collective Action Across Borders: Opportunity Structures, Network Capacities, and Communicative Practice in the Age of Advanced Globalization“, 41 *Sociological Perspectives*, 587 (1998); Richard Falk, „Die Weltordnung innerhalb der Grenzen von zwischenstaatlichem Recht und dem Recht der Menschheit: Die Rolle der zivilgesellschaftlichen Institutionen“, in M. Lutz-Bachmann und J. Bohman (eds.), *Frieden durch Recht: Kants Friedensidee und das Problem einer neuen Weltordnung* (Frankfurt: Suhrkamp, 1996), 170-186.

⁴⁰ Wolfgang Streeck and Philippe Schmitter, *Private Interest Government: Beyond Market and State* (London: Sage, 1985); Wolfgang Streeck and Philippe Schmitter, „From National Corporatism to Transnational Pluralism: Organized Interests in the Single European Market“, 19 *Politics and Society*, 133 (1991).

⁴¹ Richard Falk, *supra* n. 39.

დინამიკური სამოქალაქო საზოგადოებისთვის ერთადერთი რეალური კანდიდატია ავტონომიურ გლობალურ სოციალურ ქვესისტემათა პლურალიზმი. სწორედ აქ არის ის წერტილი, სადაც „გლობალური კულტურისა“ და გლობალური სამოქალაქო საზოგადოების თეორიები, რომლებიც ყურადღება მახვილდება ეკონომიკასა და პოლიტიკას შორის არსებული გლობალური ინსტიტუტების პლურალიზმზე, ემთხვევა პოლიკონტექსტურალური მსოფლიო საზოგადოების სისტემათა თეორიისეულ ანალიზს.⁴² მხოლოდ აქ არის შესაძლებელი იმ სოციალური დინამიკის აღმოჩენა, რომელსაც აქვს ავტონომიის შანსი მსოფლიო ბაზრებისა და გლობალური პოლიტიკური არენის საპირისპიროდ. სოციალური ქვესისტემები, რომლებიც, საკუთარი ავტონომიური რაციონალიზაციის საფუძველზე ადგანან გლობალიზაციის ინდივიდუალურ გზას, უპირველესად აყალიბებენ პოლიტიკური და ეკონომიკური პროცესებისაგან შედარებით დამოუკიდებელ სოციალურ ბაზისს, რომლის საფუძველზეც, ერთი მხრივ ინტერესთა ჯგუფები, არასამთავრობო ორგანიზაციები და კერძო მმართველობის რეჟიმები და, მეორე მხრივ, სოციალური მოძრაობები, ღებულობენ საკუთარი მოქმედების განვითარების საშუალებას. ამდენად, გლობალურ საზოგადოებაში სამოქალაქო საზოგადოების ელემენტებზე რეალური საუბრისათვის საჭიროა ავტონომიური სოციალური სფეროებისა და მათი შესაბამისი ფორმალური ორგანიზაციების კომბინირება.

ამ შემთხვევაში გლობალიზაციის შანსები ცალსახაა, რაც შეუმჩნეველი რჩება პოლიტიკური და ეკონომიკური ხედვებისთვის. გლობალიზაციის დინამიკა ააშკარავებს სხვადასხვა სოციალურ ქვესისტემაში სპონტანურ და ფორმალურად ორგანიზებულ სფეროებს შორის არსებულ თავისებურ ურთიერთობას. გლობალიზაცია გულისხმობს, რომ სხვადასხვა სოციალურ სექტორს ეძლევა შესაძლებლობა გათავისუფლდეს ეროვნული სახელმწიფოს პოლიტიკის მიერ იძულებით დანესებული შეზღუდვებისაგან. სოციალურ ქვესისტემების ერთმანეთთან ურთიერთობის თვალსაზრისით, ხელახლა ხდება ყველაფრის გადანაწილება. მეცნიერება, განათლება, ჯანმრთელობის სისტემა, მედია, ხელოვნება – მოცემული სოციალური სექტორებისთვის გლობალიზაციის პროცესი იძლევა არა მარტო მათი საქმიანობის ავტონომიურობის დაცვის, არამედ ასევე ავტონომიური რეჟიმების ჩამოყალიბების საშუალებას.⁴³ სამართლისათვის, შესაბამისად, ჩნდება ახალი როლი – სხვადასხვა სოციალურ სექტორში დუალისტური კონსტიტუციის ინსტიტუციონალიზება.

ეროვნულ სახელმწიფოებში სამოქალაქო საზოგადოების ავტონომიური სფეროები მოკლებულნი იყვნენ ხსენების ღირსი ავტონომიური რეჟიმების ჩამოყალიბების შესაძლებლობას. მეცნიერება, განათლება, მედიცინა, ხელოვნება და მედია – მოცემული სოციალური საქმიანობანი განთავსებული იყო კერძო ბაზრებში ან საჯარო იერარქიებში. რატომ წარმოებდა ამ სოციალურ საქმიანობათა მუდმივი კოლონიზაცია პოლიტიკური და ეკონომიკური რეჟიმების მიერ? საბოლოო ჯამში, აშკარაა, რომ შეუძლებელია მათი შინაგანი რაციონალიზაციისა და ნორმატიულობის სრული განვითარება პოლიტიკური დომინაციისა თუ საბაზრო მოგების პრინციპის საფუძველზე.

⁴² John Meyer, „World Society and the Nation State“, *supra* n. 2; Niklas Luhmann, „Der Staat des politischen Systems: Geschichte und Stellung in der Weltgesellschaft“, *supra* n. 2 at 373; Martin Shaw, „Die Repräsentation ferner Konflikte und die globale Zivilgesellschaft“, *supra* n. 2.

⁴³ მოქმედებებსა და რეჟიმებს შორის განსხვავების შესახებ, იხ.: Roger Friedland and Robert Alford, „Bringing Society Back“, in W. Powell and P. Di Maggio (eds.), *Symbols, Practices, and Institutional Contradictions in The New Institutionalism* (Chicago: Chicago University Press, 1992); Gunther Teubner, „After Privatisation? Invoking Discourse Rights in Private Governance Regimes“, 51 *Current Legal Problems*, 393 (1998).

ამისი პასუხია ის, რომ აქამდე ვერც ერთმა მოცემულმა სფერომ ვერ მიაღწია ფორმალურად ორგანიზებული რაციონალიზაციისა და არაფორმალური სპონტანურობის დუალიზმს, როგორც დინამიკურ ურთიერთქმედებას, ისე, რომ არ მომხდარიყო ერთ-ერთი მათგანის უპირატესობის დაწესება მეორესთან მიმართებით. თუ სამოქალაქო საზოგადოების სფეროებმა მიაღწიეს გარკვეულ ავტონომიურობას პოლიტიკურ იერარქიებსა და ეკონომიკურ ბაზრებთან მიმართებით, შემდგომ მათ კვლავ დაკარგეს იგი კორპორაციული კონსტიტუციის ძიებაში. ცდილობდნენ რა მთელი სოციალური მოქმედებების სექტორის ფორმალური ორგანიზაციის სახით ინსტიტუციონალიზებას, ისინი გაიჭედნენ საკუთარ ორგანიზაციულ სტრუქტურებში. უნდა აღინიშნოს, რომ მათ მოახერხეს პოლიტიკისა და ეკონომიკისაგან დამოუკიდებელი რეჟიმის ფორმირება, მაგრამ ჩამოაყალიბეს იგი მარტოოდენ ბიუროკრატიულ გადაწყვეტილებათა ფორმალურად ორგანიზებული სფეროს სახით, რომელსაც არ გააჩნდა შესაბამისი საპირისპირო მხარე დინამიკურ და სპონტანურ სფეროში.

ამისდა მიუხედავად, დუალისტური სოციალური კონსტიტუცია, ანუ სოციალური ქვესისტემის შინაგანი დიფერენცირება სპონტანურ და ორგანიზებულ სექტორებად, ისტორიული გამოცდილების გათვალისწინებით, ნაწილობრივი წარმატებით მხოლოდ ეკონომიკასა (საწარმოები / ბაზარი) და პოლიტიკაში (მთავრობა / სახალხო აზრი) განხორციელდა, თუმცა მათი პოტენციალიც ჯერ არ არის მთლად ამოწურული. ეკონომიკაში, ურთიერთობა ბაზრის მიერ წარმოებულ სპონტანურ სექტორსა და საწარმოების ორგანიზებულ სექტორს შორის გლობალურ დონეზეც მყარადაა დამკვიდრებული. მიუხედავად იმისა, რომ მაღალ დონეზე ორგანიზებულ ეკონომიკურ საწარმოებს შეუძლიათ წარმოუდგენლად გააძლიერონ ტექნიკური ექსპერტიზის, ორგანიზაციული მართვისა და ფინანსური ტექნიკის მექანიზმები, „კორპორაციულმა სექტორმა“ ვერ მოახერხა მთლიანი ეკონომიკური სფეროს მოქცევა საკუთარი კონტროლის ქვეშ. თავად გლობალიზაციამ დაუქვემდებარა უდიდესი კორპორაციული ჯგუფები მსოფლიო ბაზრების დინამიკას, რისი კონტროლიც მათ არ შეუძლიათ და რაც ვერ გადაიფარება ვერც უახლესი მეგაგაერთიანებებით. ანალოგიურად, პოლიტიკაშიც, პოლიტიკური პარტიებისა და სახელმწიფო ადმინისტრაციის ორგანიზებული სექტორი დაპირისპირებულია ელექტორატის, ლობირებისა და სახალხო აზრის სპონტანურ სფეროსთან. და აქაც, გლობალიზაციამ ძალზედ გააძლიერა პოლიტიკის სპონტანური სექტორი. ორივე სისტემაში, შესაბამისად, მკაცრად რაციონალიზებული გადაწყვეტილებათა სექტორი განწირულია ქაოტური გამოწვევისადმი, რომლის მიხედვითაც მას აღარ ძალუძს დომინირება და კონტროლი. გადაწყვეტილებების ორგანიზებული სექტორი ვერ ღებულობს ვერც ერთ მკაფიო სიგნალს სპონტანური სექტორისაგან. მას, ასე ვთქვათ, მისჯილი აქვს გადაწყვეტილებათა თავისუფლება. მაგრამ, როგორც კი მიიღება კრიტიკული გადაწყვეტილებები, ამუშავდება დემოკრატიისა და ბაზრისთვის დამახასიათებელი პასუხისმგებლობის სპეციფიკური მექანიზმები. სწორედ მოცემული შეპირისპირება სპონტანურსა და ორგანიზებულს შორის უნდა იყოს ლიბერალური დემოკრატიის წარმატების ერთ-ერთი საიდუმლო. იმავდროულად, მისი დემოკრატიულობის დეფიციტი კრიტიკისა და კრისტალიზების სამიზნეა პოლიტიკური რეფორმის მოძრაობებისათვის. ყოველთვის საჭირო იქნება სპონტანურ და ორგანიზებულ სექტორებს შორის მერყევი ბალანსის მონესრიგება. და კლასიკური დემოკრატიული ინსტიტუტები – წარმომადგენლობა, დელიბერაცია, საარჩევნო მექანიზმები – შეიძლება ემსახუროს დემოკრატიის პოტენციალის ზრდას, თუ ისინი დაეფუძნება ორმხრივ კონტროლს სპონტანური და ორგანიზებული სექტორების მხრიდან.

იშვიათად თუ ხდება სპონტანური და ორგანიზებული სექტორების მოცემული დუალიზმის, როგორც „ნარმატებული“ სოციალური დიფერენცირების პრინციპის, განხილვა მის დემოკრატიულ-თეორიულ ასპექტებში. დემოკრატია, როგორც ორგანიზაციული პრინციპი, რომელიც აღწევს ინსტიტუციონალიზებული პოლიტიკის მიღმა, მხოლოდ მაშინაა ქმედითი, თუ, ერთი მხრივ, გადანყვეტილებათა პოტენციალი სხვადასხვა სოციალურ სფეროში არის საკმაოდ სპეციალიზებული, ორგანიზებული და რაციონალიზებული, თუმცა, მეორე მხრივ, გადანყვეტილებათა პოტენციალი კი არ ცდილობს სრული კონტროლის დანესებას სოციალურ სექტორებზე, არამედ თავად განიცდის კონტროლს სპონტანური კომუნიკაციური პროცესების დეცენტრალიზებული სიმრავლისაგან.

ჩვეულებრივ, სოციალური დიფერენცირების თეორიები ამჩნევენ მხოლოდ იმ ავტონომიას, რომელშიაც პოლიტიკის, ეკონომიკის, სამართლისა და რელიგიის სექტორები, სხვადასხვა ბიძგის საფუძველზე, ვითარდებიან მოყოლებული გვიანი შუა საუკუნეებიდან. კრიტიკული განსხვავება ქვესისტემის სპონტანურ და ორგანიზებულ სექტორებს შორის არ არის ჯეროვან დონეზე თეორიულად დამუშავებული. პირველად, ეკონომიკის სისტემაში, იგი აღმოცენდა ბრიტანეთში, ინდუსტრიული რევოლუციის დროს. ეკონომიკა ჩამოყალიბდა არა როგორც ინდივიდთა დანაწევრებული ბაზარი თუ ფორმალურ ორგანიზაციათა ერთობლიობა, არამედ როგორც კომპლექსური ურთიერთქმედება ფორმალურ ორგანიზაციებსა და სპონტანურად მონესრიგებულ ბაზრებს შორის. შესაბამისი პოლიტიკური დიფერენცირება ამერიკის და საფრანგეთის რევოლუციებში ჩამოყალიბდა როგორც ურთიერთქმედება, ერთი მხრივ, დემოკრატიისა და ძირითადი უფლებების სპონტანურობას და, მეორე მხრივ, მეტად რაციონალიზებული სახელმწიფოს ფორმალურ ორგანიზებას შორის. ამის საპირისპიროდ, სხვა ქვესისტემებთან მიმართებით, სახეზეა მხოლოდ სუსტი მიდგომები სპონტანური და ორგანიზებული სექტორების მსგავსი დიფერენცირების დაკავშირების შესახებ. შეიძლება ყველაზე მიახლოებულ მაგალითად გამოდგეს კლასიკურ გერმანულ აკადემიურ სამყაროში დამკვიდრებული ურთიერთმიმართება უნივერსიტეტების მეტად ორგანიზებულ რაციონალობასა და სპონტანურ, განათლებულ სამოქალაქო საზოგადოებას შორის.⁴⁴ მოცემული ფენომენის დღევანდელი მემკვიდრე შესაძლოა იყოს შეერთებული შტატების საუნივერსიტეტო სისტემა, რომელმაც, ევროპის ბიუროკრატიზებული და პოლიტიზებული უნივერსიტეტებისაგან განსხვავებით, მოახერხა ორგანიზებული და სპონტანური აქტივობების კომბინირება პოლიტიკისა და ეკონომიკისაგან შედარებით ავტონომიური რეჟიმის მეშვეობით.

შესაბამისად, გლობალიზაციის განმარტება, როგორც უბრალოდ ძალაუფლების გადანაცვლება პოლიტიკურიდან ეკონომიკურ სუბიექტებზე, მცდარი მიმართულებით მიდის. ეს ასევე საფრთხეს უქმნის სხვა სოციალურ სექტორებსა და მათ ავტონომიას. სოციალური მოქმედებების დახშულობა პოლიტიკურ იერარქიებსა და ადმინისტრაციულ ბიუროკრატიებში აშკარაა. თუ გადანაცვლება ეკონომიკისკენ განაპირობებს დინამიკურ ურთიერთქმედებას სპონტანურ ბაზარსა და ორგანიზებულ სანარმოებს შორის, კონტროლი შემოსავლის მეშვეობით აფერხებს სამოქალაქო საზოგადოების სივრცეთა შინაგან რაციონალობას, არანაკლებ კონტროლისა, რომელიც ეყრდნობა პოლიტიკურ ძალაუფლებას. მათი განვითარება მხოლოდ მაშინ გახდება

⁴⁴ მოცემული პერსპექტივის დანვრილებითი ისტორიული ანალიზისათვის, იხ.: Rudolf Stichweh, „Self-Organization and Autopoiesis in Development of Modern Science“, 14 *Sociology of the Science*, 1990; Rudolf Stichweh, *Wissenschaft, Universität, Professionen* (Frankfurt: Suhrkamp, 1994).

შესაძლებელი, თუ ისინი მოახერხებენ ორგანიზებული გადაწყვეტილებების ავტონომიური რეჟიმისა და კონტროლის სპონტანური პროცესების დანესებას, რაც არ იქნება არც შემოსავლებით მართული ბაზრის, არც ძალაუფლებით მართული პოლიტიკური პროცესების იდენტური.⁴⁵

დასაშვებია კი გლობალიზაციის პროცესში სამოქალაქო თავისუფლებათა კონსტიტუციების მიჩნევა სოციალურ-სტრუქტურულ შესაძლებლობებად, თუ მართლაცდა სამართლებრივ ინსტიტუციონალიზებას შეეხება საქმე? გლობალური მასშტაბის კვლევითი საქმიანობა, რამდენადაც ახერხებს დაუსხლტეს მზარდ ეკონომიკურ საბაზრო პროცესებს, ავლენს გლობალური სპონტანური სფეროს განვითარების ცალკეულ ტენდენციებს, რომელთაც განეკუთვნება: დეპოლიტიზება, დებიუროკრატიზება, არაეკონომიკური შეჯიბრებითობის ფორმები, კვლევის დაფინანსების პლურალიზაცია, შეჯიბრებითობა კვლევის მხარდამჭერ უწყებებს შორის. მსგავსი ტენდენციების შემჩნევა შეიძლება განათლების სექტორშიც, სადაც მსოფლიო მასშტაბის კონკურენცია უნივერსიტეტებს შორის ათავისუფლებს მათ პოლიტიკისა და ბიუროკრატიის მხრიდან მეურვეობისაგან და სულ უფრო მეტად ტოვებს მათივე სპონტანური სექტორის მაკონტროლებელი დინამიკის ანაბარა.

მაშასადამე, გლობალიზაცია, როგორც შესაძლებლობა სამართლისათვის, უნდა ნიშნავდეს საზოგადოების ავტონომიური სექტორების „გლობალური სოფლებისათვის“ კონსტიტუციათა ინსტიტუციონალიზებას, პოლიტიკისა და ეკონომიკისაგან შედარებით დისტანციაში. ავტონომიურ სექტორებში ყალიბდება ნორმათა წარმოების პროცესების რეპოლიტიზაციის, რერეგიონალიზაციისა და რეინდივიდუალიზაციის პოტენციალი. და გლობალური სამართლის მთავარი ყურადღება, ამ შემთხვევაში, უნდა მიექცეს ქვესისტემებში სოციალური ავტონომიის დუალიზმის გამყარებას, ანუ სპონტანური და ორგანიზებული სექტორების ორმხრივი კონტროლის დინამიკას.

ინგლისურიდან თარგმნა **ლაშა ბრეგვაძემ***

⁴⁵ Gunther Teubner, „After Privatisation? Invoking Discourse Rights in Private Governance Regimes“, *supra* n. 43.

* თინათინ წერეთლის სახელობის სახელმწიფოსა და სამართლის ინსტიტუტის დირექტორი